

Csaplár Zita:

Az olajozottan működő rendszer hátulütői:

Japán fiatal munkanélküliek

A tanulmány a japán társadalomban céltalanul lézengő, oktatásból, képzésekből hiányzó, munkanélküli fiatalokról szól, akiket a nemzetközi szakirodalom NEET-eknek (Not in Education, Employment or Training) nevez. A dolgozat célja, hogy bemutassa a japán NEET-ek valós helyzetét. Ennek feltérképezéséhez először a japán társadalom jelenlegi helyzetét, a fiatal generáció életére ható tényezőket mutattam be. Ezt követően a NEET jelenséget fejtettem ki, annak történelmi háttérével, kialakulását segítő tényezőkkel egyetemben. A japán médiát és a NEET-eket megbélyegző negatív kampányt statisztikai adatokkal alátámasztva külön fejezetben érintem. Dolgozatomat egy gondolatébresztő kérdéssel zárom: „Vajon a japán társadalom visszafogadja-e a NEET múlttal rendelkező fiatalokat?”

A második világháború után Japán a gazdasági versenyképesség megteremtése érdekében részben a háború intézményeiből, részben pedig a megváltozott világgazdasági helyzetből tanult tapasztalatok alapján felépített egy olyan intézményrendszert, aminek segítségével a világ egyik vezető gazdaságának pozícióját vívta ki, biztosította a gazdasági fellendülést és stabilizációt. A japán gazdasági válságokból való kilábalás sikerének titka, a japán foglalkoztatáspolitikában keresendő. A rendszer beváltotta a hozzáfűzött reményeket egészen 1990-ig, amikor a buborékgazdaság² kipukkadása alapjaiban rengette meg azt. A problémák kezeléséhez alapvető szerkezeti reformokra volt szükség, a fiatalokat fenyegető

* Csaplár Zita a Károli Gáspár Református Egyetem japán szakán végzett, posztgraduális tanulmányait Japánban végezte. Szűkebb kutatási területe a japán szociológián belül: japán fiatal munkanélküliek, NEET-ek.

¹ Köszönettel tartozom dr. Ferber Katalinnak, gazdaságtörténésznek, (Waseda Egyetem docense Tokióban) akinek emberi és szakmai támogatása hihetetlen mértékben hozzájárult a Japánban folytatott kutatásaim eredményességéhez.

² „1983-ban törvény írta elő, hogy a keletkezett többletet a Japán gazdaságba kell visszaforgatni, de mivel a reálszférába nem lehetett, ezért a pénzügyi szférába fektették, az érték- és ingatlan-tőzsdére vitték a kereskedelmi többletet, így tettek a bankok és a lakosság is megtakarításaikkal. Ennek következtében a tőzsdén hirtelen növekedés indult meg, és önálló életet kezdett el élni. A reál- és a monetáris gazdaság elvált egymástól, a monetáris növekedni kezdett a reál kárára. Ez vezetett az ún. buborékgazdaság kialakulásához.” Krejci Anikó: „Japán és az

munkanélküliség jelezte, hogy a problémák a mindennapi életben is érzékelhetőek, először a második világháború befejezése óta. A feszültségeért a lakosság a liberális-demokrata pártot tette felelőssé (LDP), Japán „kommunista pártját”, amely politikai konszenzust teremtett a teljes politikai pártpalettán, aminek köszönhető a csaknem négy évtizedes gazdasági és társadalmi stabilitás. A megoldásokhoz Koizumi Junichiro, a 2001-ben megválasztott kormányfő, szerkezeti és intézményi reformokat vezetett be, melyek egyetlen szóval neoliberais reformnak tekinthetőek. Ez a szerkezetváltás azonban, állások megszűnésével járt együtt, fizetések csökkenésével, szociális kiadások növekedésével, munkahelyeket telepítettek külföldre, vagy alkalmi dolgozókat vettek fel főállásúak helyett, aminek köszönhetően új társadalmi problémák jelentkeztek.

E dolgozatban az átalakulási folyamat egyik eredményére, a *NEET (Not in Education, Employment or Training)* problémára szeretnék rávilágítani. Az előregedő japán társadalom mozzgórugóinak, a fiataloknak a munkanélküliséggel fenyegető problémái több kiváltó okra vezethetőek vissza, melyek kölcsönösen hatnak egymásra. Ezek közül egyik a sajátos foglalkoztatás-politika, amelyet a szenioritáson³ alapuló fizetésemelés, előrejutás valamint a vállalat vezetése és a szakszervezet közti együttműködés jellemez. A világon mindenütt csodált egy-élet-egy-munkahely foglalkoztatáspolitikát, éppen a hatalmas ipari fluktuáció kényszerítette ki. A munkások állásváltoztatása miatt az állandó munkaerő fenntartása bizonytalaná vált, ezért a vezetőség fokozatosan megpróbálta őket egy életre a vállalatnál tartani. Nagyobb vállalatok különböző jóléti szolgáltatásokat alkalmaztak, emellett általánossá vált minden tavasszal meghatározott számú végzős diák alkalmazása. Ez a fejlesztés az új típusú termelési rendszer miatt történt, amely a vállalaton belül képzett dolgozók alkalmazását tette szükségessé. A vállalati továbbképzés vagy inkább szakmai alapképzés a frissen végzettek esetén könnyen ment, így a vállalatok meghatározott kvóták szerint vettek fel minden évben frissen végzett diákokat, elsősorban férfiakat. Akio Mikuni és R. Taggart Murphy leírja, hogy az egy életen át tartó foglalkoztatás az oka a munkaerőpiacon történt változásoknak és a növekedő szociális kontrollnak, mert ezek a jóléti juttatások a gyakorlatban csak azon férfiak számára elérhetőek, akik egész életükben egy vállalatnál maradnak.⁴

A buborék kipukkanását követő válság arra kényszerítette a vállalatokat, hogy kevesebb friss- diplomást alkalmazzanak, és az eddig magától értetődő juttatásokat vonják

Európai Unió gazdaságának és vállalati kultúrájának összehasonlítása”. *Budapesti Gazdasági Főiskola*, 2005. 1-70. o. http://elib.kkf.hu/edip/D_11704.pdf, internetről letöltve: 2008. március 31.

³ A szenioritás alapú bérrendszer, olyan ahol az alkalmazottnak a bére a vállalatnál eltöltött évei, életkora és képzettsége alapján emelkedik.

⁴ Akio Mikuni - R. Taggart Murphy: *Japan's Policy Trap*. Washington: Brookings Institution Press, 2002. 256. o.

vissza. Így a biztosra vett állások kétségessé váltak. Másrésről, mikor a gazdasági helyzet nem megfelelő, nehéz kielégítő munkahelyi feltételeket találni, vagyis a Japán munkaerőpiac egyedi jellegzetességeként ismert biztos állás megszerzésének lehetősége leszűkült a diplomázás utáni rövid időszakra. 2006 februárjában a JILPT (The Japan Institute for Labour Policy and Training) által készült egy felmérés a fiatalok munkastílusáról, ami alátámasztja, hogy közvetlen diplomázás után nagyobb az esély a munkavállalásra. Miután a japán gazdaság túljutott a válságon, egy új jelenségre lettek figyelmesek, a fiatal végzős diákok elutasították a számukra fenntartott és előre biztosított állásokat.

Sakie Fukushima nézőpontja szerint, a munkaerő-piaci kereslet és kínálat ellentmondása okozza a problémát. Egy japán fiatal vállalati alkalmazott munkavállalási kedve és motivációja már közel sem olyan erős, mint az előző generáció tagjaié. Erre utal, hogy megjelentek olyan fiatalok, akik a vállalatnál felmerülő bármilyen probléma előfordulása esetén könnyen állást változtatnak.⁵ Az új generáció ugyanis egy súlyos értékválság áldozata, az eddigi japán társadalom sajátosságait már nem vallja magáénak, és már a vállalatok sem garantálják az eddig olajozottan működő rendszernek köszönhető szociális védőhálót.

Többen osztják azt a nézetet, miszerint az előző rendszerben a vállalatnál eltöltött évek számából kiindulva az idős dolgozók előnyt élveztek s élveznek a jelenleg felvett fiatalokhoz képest. Jo Shigeyuki szerint, a vállalatok és a kormány azzal, hogy főként alkalmi munkásokat alkalmaz főállásúak helyett, megvédte az idősek állásait. Ezzel szemben, Miyamoto Michiko szerint, a japán jóléti rendszer a fő ok, ami miatt megváltozott a fiatalok helyzete. A modern jóléti rendszer Japánban inkább befektetés volt, semmint szociális háló. Kritikus szociológusok szerint, a jóléti rendszer semmit sem változott a Meidzsi periódus óta, a megszállás ideje alatti amerikai reformkísérletek ellenére sem (1945-52), amelyek arra hivatottak, hogy a rászorultak számára támogatást nyújtsanak.⁶ A japán alkotmány 25. paragrafusára szerint a mindenkori kormány kötelessége, hogy minden japán állampolgár számára biztosítsa a létminimumot, azonban az 1955-1975 közötti időszak alatt, a kormány szociális kiadása 2%-a volt GDP-nek, míg a hiányzó költségeket a családi megtakarítások fedezték.⁷ Vagyis az alkotmánnyal szemben a gyakorlat mást mutat.

Ezen kívül, az akkori japán foglalkoztatás politika eredményeként Japánnak a késő 1990-es évekig nem volt szüksége munkanélküli segélyre. Emiatt Japánban preventív szociálpolitikát alkalmaztak és a hangsúlyt az oktatás, egészségügy és foglalkoztatás

⁵„Japan's schools flunking at global level: symposium”. *The Japan Times*, 2007. november 23.
<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20071123f1.html>, internetről letöltve: 2009. február 13.

⁶ Miyamoto Michiko: *Kakushakai to wakamono no mirai*. Tokyo: Dojidaisha, 2007. 103. o.

támogatására helyezték.⁸ A „Japán típusú jóléti állam” esetében nem az állam fedezte szociális terhek nagy részét, hanem a kiadások három szociális intézmény között: a család, a közösség és a vállalat között oszlottak meg, hogy fenn tudják tartani a szociális védőhálót.⁹ Ebből a szempontból, a média szerepe sem lebecsülendő. Japánban, az 1970-es években negatív kampány indult a nyugati típusú jóléti állammal szemben. Garon mutatott rá, hogyan tudta a média a politika érdekeinek megfelelően formálni a közvéleményt. A kampányok segítségével a kormány a jóléti kiadásokat igyekezett korlátozni, illetve a létező minimumon tartani. Kijózanító példát mutattak arról, hogyan alakul a szociális jólétben egy társadalom lustává, illetve az állam gondozására bízott idős emberek, hogyan maradnak magukra. Ezek a kampányok sikeresek voltak Japánban, amit az elszigetelődés mentalitása csak erősített abban, hogy a japán emberekben kialakuljon az igény, hogy az államra kell támaszkodniuk.¹⁰

Az 1990-es években, a jóléti állam irányítása még nehezebbé vált a globalizáció eredményeként kiéleződött verseny miatt. Ennek következményként, a jóléti rendszer pilléreiként ismert családok meggyengültek, változások követték egymást a társadalmi struktúrában és egyre nehezebbé vált a teljes foglalkoztatás elérése. Ugyanakkor, a vállalatoknak alacsonyan kellett tartani kiadásait, hogy versenyképesek maradhassanak a fejlődő országok olcsó termékeivel szemben. A teher, amit a vállalatok számára a szociális biztosítás és a jóléti juttatások jelentettek, elérték az állami költségvetés erre fordítható plafonját, vagyis a korábbi rendszer pénzügyileg fenntarthatatlanná vált.¹¹

A japán jóléti rendszer sajátos ága az állami támogatás helyett a családi összetartás.¹² A család egyedi szerepe egymás támogatásában rejlik: a gyermeknevelést az anya biztosítja cserébe a férj által garantált anyagi javakért. A gyermek szállásáért és anyagi támogatásáért cserébe a szülők elvárják, hogy idős korukban ápolja őket. Japánban, a családon belüli támogatás nyújtja a biztosítékot az élet bizonytalanságaival szemben. A jelenlegi jóléti rendszer eredménye a családtagok között kialakult függő viszony. Nehezen várható el a fiataloktól ilyen mérvű anyagi terhek mellett, hogy függetlenedjenek a szüleiktől. Függetlenül attól, hogy főállásban vagy mellékállásban dolgoznak-e, függetlenségük a keresetüktől függ.

⁷ Roger Goodman: *Children of the Japanese State*. Oxford University Press, 2000. 23. o.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Rear David: “Critical thinking and Modern Japan: Conflict in the discourse of Government and Business”. *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 2008. március 4.

<http://www.japanesestudies.org.uk/articles/2008/Rear.html>, internetről letöltve: 2008. április 10.

¹¹ Fujimura Masayuki: “The Welfare State, the Middle Class, and the Welfare Society”. *Review of Population and Social Policy*, No. 9. (2000), 1-23. o. http://www.ipss.go.jp/publication/e/R_S_P/No.9_P1.pdf, internetről letöltve: 2008. április 11.

¹² Uo.

Ahhoz, hogy a gyerekek visszafizessék azt, amit a szülők oktatási költségként rájuk fordítottak (ami beruházás, nemcsak azért, mert nagyon drága, hanem azért is, mert a szülők visszavárják ennek megtérülését), Japánban egyetlen út létezik. David Chiavacci megfogalmazása szerint:

„a japán mindennapokban, ha a férfi keményen tanul, felvételt nyer egy jó hírű egyetemre. Diplomázás után erőfeszítéseit olyan állással díjazza, ahol megbecsült munkaerő lehet hosszútávra szóló szerződéssel. Ennek fejében életét a vállalatnak »adja«. A nő időközben hozzámegy egy ilyen sikeres emberhez és a házimunkának, családjának szenteli életét. Nemcsak a férjét támogatja és az idős szülőket gondozza, hanem gyerekei tanulmányi eredményét is szíven viseli és ösztönzi őket tanulmányaikban. A feleségek támogatása nélkül, akik minden kötelesség alól felmentik férjeiket, a férfi dolgozók nem tudnának teljesen a vállalat embereivé válni (*sarariman*), teljesen a munkájuknak élni, ami pedig a gazdasági sikert jelenti a vállalat és a nemzet számára. Ebből áll egy férfi és egy nő sikeres, teljes és boldog élete. Ez a típusú japán élet volt az alapja a modern kapitalizmusnak. Intenzív versenyt eredményezett az oktatásban, ami a japán gazdaság számára szakképzett dolgozókat biztosított és magas termelékenységet. Nemcsak hogy meghatározta az emberek gondolkozásmódját a munkáról, hanem azt is megmondta hogyan kell élniük.”¹³

Vajon mi történik azokkal, akik visszautasítják az eddig elfogadott gondolkodásmódot és nem a tradícióknak megfelelően viselkednek? A japán foglalkoztatás-politika arra az elgondolásra épül, hogy azoknak, akiknek nincs munkájuk, más bevételforrásuk van. Tehát azokat, akikre nem illik az előbbi a tipológia, kirekeszti őket a társadalom, lustaként és passzívként bélyegezve meg őket, ahogyan a NEET-ekkel is teszi.

A NEET-ek

A „Not in Education, Employment or Training” rövidítéseként használt „NEET” kifejezés először 1999-ben jelent meg a brit kormány megbízásából készült „Bridging the Gap” című riportban.¹⁴ Genda Yuji – aki hazájában a NEET-ek szakértőjének számít – alkotta meg a japán terminológiát a 18-34 éves korosztályra kiterjesztve, ellentétben az angol definícióval, ahol a 16-18 évesek estek bele ebbe a kategóriába. Japánban a legismertebb definíció a 2004-es *White Paper on Labour Economy Report*-ből ismert. Az itt szereplő definíció szerint, a NEET-ek azok a fiatalok, akik *nincsenek munkaviszonyban, egyedülállóak, és oktatásban sem*

¹³ Chiavacci David: “The Social Basis of Developmental Capitalism in Japan: From Post-war Mobilization to Current Stress Symptoms and Future Disintegration”. *Asian Business & Management*, Vol. 6. No. 1. (2007), 35-55. o.

¹⁴ Genda Yuji: “Jobless Youths and the NEET Problem in Japan”. *Social Science Japan Journal*, Vol. 10. No. 1. (2007), 23-40. o.

vesznek részt. Egy fontos különbség látható a japán és az angol definíció között, nevezetesen az, hogy az angol magában foglalja azokat is, akik munkanélküliek (álláskeresők).¹⁵

Genda Yuji a munkanélküli fiatalokat három típusba sorolja:

- Munkát keresők, akik aktívan keresnek munkát
- Munkát nem keresők, akik szeretnének dolgozni, de nem sikerült találniuk állást
- Munkát nem keresők, akik nem szeretnének dolgozni egyáltalán

Azok a fiatalok, akik az utolsó két kategóriába belesznek, tartoznak a NEET-ek közé, hiszen a japán terminológia szerint, munkakeresők nem lehetnek NEET-ek.¹⁶

Másrészről, Kosugi Reiko szerint, a japán társadalomban a NEET-ek az iskolából a munkahelyre történő átmenet deviánsai.¹⁷ Ő négy típusát különbözteti meg ezeknek a fiataloknak:

- akik nem hajlandóak érintkezni a környezetükkel,
- akik minden idejüket szórakozással töltik, miután elvégezték a középiskolát,
- azok az egyetemisták, akik nem tudnak dönteni a jövőjükkel kapcsolatban és
- azok, akik dolgoztak főállásban, de valamilyen oknál fogva elveszítették önbizalmukat saját képességeikben.

Az előbb említett első típus, aki nem érintkezik a környezetével, a *hikikomori*-ra is ráhúzható. Azok a fiatalok tartoznak ide, akik valamilyen trauma hatására bezárkóznak a szobájukba hat hónapra vagy többre, megtagadják az iskolába járást, és nem hajlandóak többé kommunikálni sem a családtagjaikkal, sem másokkal. Ezek a hikikori típusok ki vannak téve annak a veszélynek, hogy NEET-ekké válnak, mivel a két jelenség sokban hasonlít egymásra. Eszerint, hikikomori státusból könnyen válik valaki NEET-té, ez azonban nem feltétlenül jár együtt azzal, hogy aki NEET, az egyben hikikomori is. A fiatalok helyzetének bizonytalanná válásának másik jeleként kialakult egy másik csoport: a *freeter*-ek-é. A kifejezés először a késő 1980-as években jelent meg, és azokra a fiatalokra utal, akik visszautasítják a biztos munkahelyet, kereseti forrásuk bizonytalan, átmeneti munkákból áll. Kosugi Reiko rámutat arra, hogy ez a terminológia, a NEET-hez hasonlóan, egyben meg is bélyegzi a fiatalokat, annak

¹⁵ Inui Akio: "Why Freeter and NEET are Misunderstood: Recognizing the New Precarious Conditions of Japanese Youth". *Social Work & Society*, Vol. 3. No. 2. (2005), 244-251. o.

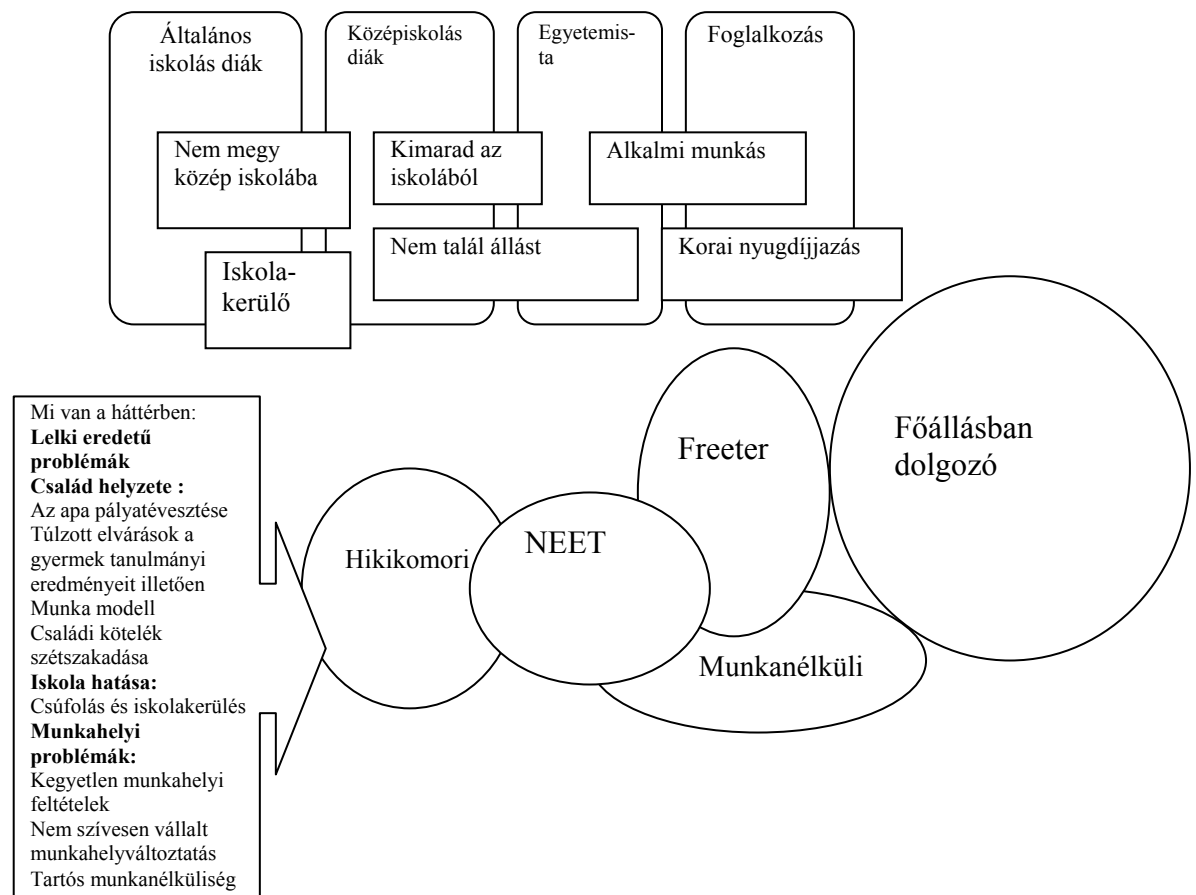
¹⁶ Genda Yuji: i. m. 23. o.

¹⁷ Kosugi Reiko, "The Problems of Freeters and "NEETs" under the Recovering Economy".

ellenére, hogy a freeter-ek nem tartanak igényt semmilyen jóléti juttatásra. Mindamellet, a freeter kifejezés másképp is értelmezhető. Utalhat azokra, akik szeretnének főállásban dolgozni, de még nem találták meg a megfelelőt, emiatt arra kényszerülnek, hogy beérjék alkalmi munkákkal, amíg nem találnak jobbat. Emellett vannak művész típusok is, akik várják a kiugrási lehetőséget, és még lehetne folytatni a sort.

Röviden úgy lehetne összefoglalni, hogy freeter-ek, azok a fiatalok, akik nem vesznek részt oktatásban, de elvállalnak alkalmi munkákat. Megállapíthatjuk, hogy miközben találhatóak átfedések a hikikomorik és a NEET-ek között, a hikikomori és freeter között nincsen összefüggés. A következő ábra is bizonyítja ezt az állítást.

1. ábra: Elképzelés a munkába állás során fiatalokat érintő nehézségekről¹⁸

Ez a grafikon 2008-ban Niigata megyében közzétett felmérés eredményeit mutatja. A felmérés definíciója szerint, NEET-ek azok a fiatalok, akiknek van lehetőségük munkát vállalni

Social Science Japan, 2005. <http://www.japanfocus.org/-Kosugi-Reiko/2022>, internetről letöltve: 2008. április 12.

¹⁸ Niito ni kan suru jittaichousa kenkyukai: „Houkokusho” 2008. március

http://www.pref.niigata.lg.jp/HTML_Simple/houkokusyo.pdf 28. o. internetről letöltve: 2008. október 16.

és él is bennük a vágy, hogy dolgozzanak, azonban különböző okok miatt nincs munkájuk és a jelenlegi foglalkoztatás politika nem nyújt elég támogatást ahhoz, hogy állást találjanak.

Honda Yuki a NEET csoportot két részre bontotta, mert szerinte a jelenlegi NEET definíciót nehéz alkalmazni és nem ad megfelelő képet a szóban forgó fiatalokról, ezért a könnyebb érthetőség érdekében, két részre osztotta a csoportot: „bizonytalan” és „inaktív” csoportra.

A „bizonytalan” csoportba tartoznak azok, akik miközben szeretnének dolgozni, nehéz körülményeik miatt nem találnak megfelelő, biztos pozíciót. Ezzel szemben a másik típus nem mutat különösebb érdeklődést a munka iránt, és nem tesz erőfeszítéseket egy állás érdekében sem. Ez a meghatározás hasonlít Genda Yuji osztályozásához, azonban Honda Yuki „inaktív” csoportjába beletartoznak a hikikomorik és a fiatalkorú bűnözők is.

Történelmi háttér

A Meidzsi korszakban,¹⁹ Natsume Soseki műveiben, aki korának elismert írója volt, feltűnt egy, a NEET-ekhez hasonló karakter. Olyan értelmiségi, aki felismerte a Tokugawa kor szamuráj hagyományainak érdemeit és divatjamúlt értékeit, és kétsége támadt a korabeli generációval szemben, melynek tagjai meghatározták az aktuális japán értékrendet. Ez az értelmiségi a *koto yumin*-ok („előkelő nomádok”), aki csak úgy tudta túlélni a kaotikussá vált társadalmat, hogy elszigetelte magát tőle.

Az amerikai megszállás után, a példátlan gyors gazdasági fejlődés és megfelelő szintű életvitel biztosítása egy új típusú fiatal réteg kialakulásához vezetett. Ennek a generációnak az életszínvonala, tanulási lehetőségei mind különböztek az elődeikétől. Kezdték megjelenni az olajozottan működő rendszer negatívumai. Ezek a fiatalok a *Shinjinrui*-nok („Új típus”), akiknek nem volt része olyan háborús traumákban, mint szüleiknek. Emiatt ez a generáció már nem vallja magának azokat az értékeket, mint elődeik, számukra elképzelhetetlen, hogy munkáért, vállalatért éljenek és feláldozzák jelenüket a jövőért. Az 1980-as években egy új kifejezés jelent meg, ami a japán fiatalok hozzáállását jellemezte, ezt *sanmu-shugi*-nak a három semmiség szindrómájának nevezték (érzéketlen, embertelen, felelősségtelen).²⁰

1986-ban, egy új jelenség jelent meg, nevezetesen a *pu-taro*. A *pu-taro* azokat az embereket jellemezte, akik munka helyett lazálnak, és egyszerűen élvezik az életet. A '80-as

¹⁹ Történelmi korszak (1868-1912).

években, negatív kampány hívta fel a figyelmet a fiatalok körében jelentkező értékválságra. Fujioka (1986)²¹ ezeket a fiatalokat „szöcskéknek” nevezi. Ez a generáció trend-központú, mely a szórakozást tartja mindennél fontosabbnak. Ezek a fiatalok a haszonélvezői nagyszüleik engedékenységének, mert az idősök ebben a korban nem költenek magukra, inkább az unokáikra áldozzák a javaikat. Ezekről a gyerekekről mondják azt, hogy „hat zsebük” van teletöltve a négy nagyszülő és két szülő által, így aránylag nagy összeggel rendelkeznek, amit magukra költhetnek. Másrészt, Uchida Tatsuru, aki az „Egyre romló magatartás” (Karyuu shikou című regény)²² írója, úgy fogalmazott, hogy a fiatalok próbálnak kibújni a felelősségi körök alól, mint amilyen az iskola és munka.

Az 1990-es évek a *parazita szinglik* kora. Yamada Masahiro szociológus a szakértője a témának, aki a definíció megalkotója is egyben. Az ő definíciója szerint, a parazita szingli olyan egyedülálló fiatalra utal, aki annak ellenére, hogy diplomát szerzett, még a szüleivel él, ezáltal függő kapcsolatot tartva fenn velük saját megélhetése érdekében. Yamada megemlíti, hogy a politikai és gazdasági tényezők a foglalkoztatás-politikával együtt – egymásra hatásuk miatt – nagyban hozzájárultak a parazita szinglik számának növekedéséhez, mivel a japán szociális biztosítási rendszer hatalmas juttatásokat biztosít az idősök számára. Yamada szerint, mivel ezek a fiatalok nem szembesülnek gazdasági nehézségekkel, nincs szükségük arra, hogy jól fizető állást találjanak. Ilyen körülmények között, ha egy fiatal bekerül egy vállalathoz, ami nem egyezik az ő elképzeléseivel, bármilyen kis elégedetlenség vagy probléma könnyen arra készteti, hogy állást változtasson. Yamada ezt úgy nevezi, hogy „luxus munkanélküliség”, hiszen nem von maga után komoly gazdasági következményeket.

Az 1990-es évek közepén, csúfolás vagy lelki terror (*ijime*) vált a nyilvános kritika célpontjává, ami a NEET-té válás egyik okaként ismeretes. A terrorizálásnak, csúfolásnak hagyománya van Japánban, szociális szankcióként alkalmazták. Erre példa *mura hachibu*²³ (a kiközösítés) falvakban. Azok, akik nem alkalmazkodtak a helyi elvárásokhoz, lelki terror áldozataivá váltak. Vagyis, ahogy a régi japán mondás mondja, a kiálló szöveget be kell verni. Ez a közmondás hűen tükrözi a társadalom ezen értékítéletét. Miközben a csúfolódás a gyerekek között létezik más társadalmakban is, Japánban – meglepő módon – főként azok az áldozataik, akik a legtehetségesebbek.²⁴ A Tokai Egyetem pszichiátere, Kosuke Yamazaki azt mondta, hogy

²⁰ Stephen S. Large: *Shōwa Japan: political, economic and social history, 1926-1989*. Taylor & Francis, 1998. 243. o.

²¹ White Merry: *The Marketing of Adolescence in Japan*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1995. 259. o.

²² Uchida Tatsuru: *Karyuu shikou*. Tokyo: Kodansha, 2007.

²³ Edó kor (1600-1867) óta alkalmazták falvakban, akik nem alkalmazkodtak a szabályokhoz, úgy lettek megbüntetve, hogy kirekesztették őket a közösségből.

²⁴ Zielenziger Michael: *Shutting out the Sun: How Japan Created Its Own Lost Generation*. Doubleday: Nan A. Talese, 2006. 17. o.

„a gyerekek arra használják ezt a módszert, hogy megszabaduljanak attól, aki más. Japánban mikor egy gyerek áldozatává válik mások terrorjának, nem tud többé iskolába járni. Ez gyakorta a kiindulópontja a *hikikomori-nak*”.²⁵ A pszichiáter, Masao Miyamoto szerint, a csúfolódás, a lelki terror a viselkedés-módosítás eszköze, „egy eszköz arra, hogy az egyén elfogadja a csoport logikáját”. Japánban a szocializációs folyamatok során az emberek megtanulják feladni saját érdekeiket a csoport harmóniájának megtartása érdekében.²⁶ A japánok értékrendjét alkotó harmónia és az arra való törekvés, olyan mértékű, hogy aki, vagy ami a csoport harmóniáját megzavarja, kirekesztik.

Az 1980-as és 1990-es években, sok gyermek öngyilkosságot és gyilkosságot követett el, megnőtt az iskolakerülők száma, amit az iskolán belüli lelki terrornak tulajdonítottak. „Az iskolakerülés (*futoko*) szintén ellenállás a fojtogató alkalmazkodás és a szigorú iskolai tanterv ellen. Ez utóbbi kritikusok célkeresztjébe került, amiért az nem előzékenyebb a mássággal szemben és nem ösztönzi a kreativitást.”²⁷

A NEET japán verziójának megalkotásával, ezek a fiatalok kritikák célkeresztjébe kerültek, mint antiszociális egyének, amely kategorizálás valljuk be túl egyszerű. A társadalmi, gazdasági körülmények és a fiatalok problémáinak figyelembe vétele nélkül ítéli meg azon fiatalokat, akik NEET-ekké váltak. Naito, japán szociológus, azt vallja, hogy a társadalmi berendezkedés a kiváltó oka a NEET-ek negatív megítélésének. Naito logikája szerint két jelenség együttes fellépése okozza a társadalomban a vádaskodást.²⁸

Ezek a következők:

- tömegtájékoztatás, negatív képet festve a fiatalokról;
- a közvélemény, akinek negatív képe van a fiatalokról

Japán média

Susan J. Pharr szerint, egyetlen intézmény sem olyan nehezen definiálható a fejlett ipari társadalmakban, mint a média. Egy Japán tanulmány szerint, az 1980-as években több társadalmi csoport vezetője nyilatkozott úgy, hogy valamennyi csoport közül (bürokrácia, politikai pártok, nagy üzletek és a média) a média az, aminek legnagyobb befolyása van a

²⁵ Uo.

²⁶ Sugimoto Yoshio: *An introduction to Japanese Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 17. o.

²⁷ Zielenziger Michael: i. m. 17. o.

²⁸ Kuniko Ishiguro: „Thinking About Younger People's Employment in 21st Century Japan”. *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 2008. március 4. <http://www.japanesestudies.org.uk/reviews/2007/Ishiguro.html>, internetről letöltve: 2008. április 10.

hétköznapi életre. Ahogy Pharr említi, az 1973-as olajsokk és a gazdasági növekedés ütemében bekövetkezett fordulat után, a Pénzügyminisztérium, a Gazdasági Tervhivatal kétségbeesetten jelezték a jóléti kiadások bővülését. A kulcs-szlogen az "öregedő társadalmi probléma volt", ami az idős emberek állapota helyett azon terhekre fókuszált, amit az idős generáció miatt a gazdaság és a társadalom kénytelen elviselni.²⁹ Maggie Farley szerint, a kereskedelmi haszon az, ami a médiát motiválja abban, hogy az államot kiszolgálja. A japán sajtó államtól való függetlensége kétségbe vonható, hiszen már az 1868-as Meidzsi Restaurációt követően, a kormánynak megkötései voltak a sajtóval szemben, illetve Japán domináns kormánypártjának olyan kapcsolatai voltak a médiával, amelyek különböztek más demokratikus nemzetétől. Ez az úgynevezett „riporter klub”, amely szinte az összes kormányhivatalhoz, minisztériumhoz kapcsolódik. A klubon keresztül gyűjtik össze a híreket, és szoros kapcsolatokat alakítanak ki a klubon belül és kívül, így téve lehetővé az újságírók számára a szükséges informáltságot.³⁰

Ezen túlmenően, a japán kultúrában létezik egy kettősség, a *honne* és a *tatema*. A *tatema*, a kimondott, de nem úgy értett gondolat, miközben a *honne* a valódi, de ki nem mondott szándék, vélemény. A *tatema/honne* kettőssége újságíróknál és kiadóknál is megjelenik, akik annak ellenére, hogy feladatuk az információ terjesztése lenne, gyakran beérik felszínes, formális, *tatema* típusú hírek közzétételével.

Összegezve, a japán médiaszervezetek olyan különleges tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek más demokratikus nemzeteknél ebben a formában nem léteznek, és természetük sokkal ellentmondásosabb, mint a nyugati társadalmakban.

Negatív médiakampány

A fiatalok elleni negatív médiakampány az 1970-es 1980-as években kezdődött, mikor a motoros bandákkal szembeni félelem morális pánikba csapott át. A következő pánik 1997-re tehető, amikor a tizenévesek bűnözése (késelés és hajléktalanok ütlegetése) keltett feltűnést. A jelenség szokatlansága ellenére lehetséges, hogy a média túlkapása áll a pánikkeltés mögött. Az ehhez hasonló morális pánikok gyakoriak Japánban.³¹ Saito Tamaki, a hikikomori mítoszt alkotta meg azáltal, hogy fiktív számokat és rugalmas definíciókat vázolt fel a hikikomori-fiatalokról, és ez 2001-ben idézett elő morális pánikot Japánban. A mai morális pánik a NEET-

²⁹ Pharr J. Susan: *Media and Politics in Japan*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1996. 56. o.

³⁰ Farley Maggie: *Japan's Press and Politics of Scandal*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1996. 23. o.

³¹ Ambaras R. David: *Bad Youth*. Berkeley: University of California Press, 196. o.

ekről szól. Az egyik rádióadó olyan képet festett a NEET-ekről és az őket érintő problémákról, mely szerint ez a probléma a belépő a drogok, a bűnözés és a munkanélküliek világába.³² Ezzel szemben, a *Ne hívjatok NEET-ek!* című könyvében, Naito rámutatott arra, hogyan manipulálták az újságok a statisztikákat, azzal, hogy csak a bűnözés növekedését mutató számokat adták ki a késő '90-es évekből, miközben a valóságban a bűnözés mértéke alacsonyabb volt, mint az azt megelőző években.³³ Ennek alátámasztása érdekében, mutatnék egy olyan statisztikát a fiatalok által elkövetett gyilkosságokról, ami szemmel láthatóan csökkenő tendenciát mutat. Ez is azt bizonyítja, hogy a negatív előítélet a médiának köszönhető.

2. ábra: A 20 év alatti fiatalok által elkövetett gyilkosságok arányát mutatja.

Forrás: Honda Yuki, Naito Asao, Goto Kazutomo: *Don't call us NEET!*
Tokyo: Kobunsha Shinsho, 2006. 125. o.

³²T. Stonehill William: „NEET”. *NBR'S JAPAN FORUM (SOC)*

<http://nbrforums.nbr.org/forai/message.aspx?LID=5&sh=NEET&pg=1&MID=26131>, internetről letöltve: 2008. november 12.

A közvélemény

A közfelfogás szerint, a fiatalok NEET-esedése hiányzó felelősségérzetükből ered. Ennek alátámasztása érdekében, pár példával szeretnék élni.

- Annak ellenére, hogy magas a munkalehetőség, ők nem akarnak dolgozni.
- A NEET-ek szülei rosszabbak, mint az állatok.
- A szülőknek ki kell rúgniuk a gyerekeiket - ez a megoldás a NEET problémára.
- Aki nem akar dolgozni, az ne tartson igényt közszolgáltatásra se, hanem vonuljon el egy sivatagba és boldoguljon ott egyedül!
- A NEET jól hangzik, de szégyenteljes. Képesség és energia nélküli embereket jelent.
- A NEET-ek nem dolgoznak, és nem tanulnak, hogy szakmájuk, állásuk legyen. Sőt, nincs energiájuk és lelkesedésük sem az élethez, a szüleik etetik őket. Addig nem fog megoldódni a NEET probléma, amíg társadalmi kérdést, problémát csinálnak belőle.

Egy internetes felmérés alapján, amit Nomura Kutató Intézet végzett el Japánban a NEET problémával kapcsolatban, 2004 október 18-20-a között, kiderült, hogy annak ellenére, hogy meglehetősen kevesen ismerik a „NEET” mozaikszó jelentését (kevesebb mint 17%), közel 90%-a az embereknek gondolja azt, hogy a NEET-ek száma növekedni fog Japánban.³⁴

A fentiekben már említett japán foglalkoztatás-politika arra az elgondolásra épül, hogy azoknak, akiknek nincs munkájuk, más bevételi forrásuk van. Akikre pedig ez nem igaz, azokat kirekeszti a társadalom. Ezt mutatja a Munkaügyi Minisztérium 1990-ben készült jelentése is, ami szerint a fiatalok többségére jellemző a vállalattal szembeni lojalitás hiánya, számukra nem kívánatos a kemény munka, illetve a munkával szemben előtérbe helyezik a szórakozást.³⁵

Adachi osztályozása szerint a fiatalok karrierjét három fajta hozzáállás határozza meg:

- a tökéletes munkahely megtalálásába vetett hit,

³³ Honda Yuki, Naito Asao, Goto Kazutomo: *Don't call us NEET!* Tokyo: Kobunsha Shinsho, 2006. 123-128. o.

³⁴ Nomura Research Institute: „Over 90% of People Have a Sense of Crisis Regarding the NEET Issue”. 2004. október 18. <http://www.nri.co.jp/english/news/2004/041101.html>, internetről letöltve: 2008. november 23.

³⁵ Rear David: “Critical thinking and Modern Japan: Conflict in the discourse of Government and business”. *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 2008. március 4. <http://www.japanesestudies.org.uk/articles/2008/Rear.html>, internetről letöltve: 2008. április 10.

- a passzivitás,
- a személyes érdekek előtérbe helyezése.³⁶

Az emberek többsége a fiatalokat okolja, amiért nem képesek munkát találni, ahelyett, hogy a probléma mögé néznének és belátnák, hogy az ok sokkal összetettebb, a diszkriminatív munkaerő piaci körülményekben és a megfelelő foglalkoztatás-politika hiányában rejlik. Egy 2008 áprilisában, Yokohamában tartott felmérés arra a kérdésre keresett választ, hogy manapság a fiatalok könnyen találnak-e állást, és vajon a NEET-eknek van-e kedve dolgozni. A 316 vállalat válaszából egyértelműen kiderült, hogy előítélettel viseltetnek a NEET-ekkel szemben, akiknek, szerintük, nem áll szándékában dolgozni. Emellett, Japánban előítéletet táplálnak azon tanulókkal szemben is, akik külföldön végezték tanulmányaikat, annak ellenére, hogy a szakértelem, amit elsajátítottak, ma többet jelent, mint 20 évvel ezelőtt.

Az 1980-as évek elején még úgy tekintettek rájuk, mint különcökre, akik képtelenek újra beilleszkedni a japán társadalomba.³⁷ A jelenség hátterében az a diszkriminatív elgondolás áll, hogy a függetlenné vált diplomás fiatalok szembeötlő tehetsége ellentmondásban van a konfliktuskerülő, harmóniára törekvő, csoportközpontú japán kultúrával. Ez támasztja alá azt az állítást is, miszerint azokat, akik külföldről térnek haza, a társadalomból való kirekesztés fenyegeti, amiért képességeikkel felülmúlják az átlagembereket. (Japánban főként azok a kirekesztés áldozatai, akik a legtehetségesebbek.)³⁸

Statisztika a NEET-ekről

Akio Inui-nek a NEET-ek problematikájával foglalkozó elemzése rávilágít arra, hogy a szakma eltérő definíciókat alkalmaz a NEET-ekre vonatkozóan. Egyes felmérések a fiatalok munkához való aktuális jogviszonya alapján határozzák meg kik azok, akik e kategóriába tartoznak, azaz náluk a csoportalkotás feltétele, hogy az illető munkaviszonyban, ill. egyéb munkavállalásra utaló jogviszonyban áll-e vagy sem. Más kutatások esetében az álláskereső kategória nemcsak munkanélküliekre utal, hanem azokra is, akik állást keresnek. Ez arra enged következtetni, hogy miközben a japán kormánynak meghatározott definíciója van a

³⁶ Uo.

³⁷ Uo.

³⁸ Michael Zielenziger: i. m. 23. o.

NEET-ekre vonatkozóan, addig felmérésenként mást és mást értenek NEET csoport alatt, egyes munkák az álláskeresőket is ide sorolják, mások pedig nem.³⁹

Mindeközben a NEET-ek lassan érezhető társadalmi problémává váltak Japánban. Az Egészségügyi Minisztérium adatai szerint az ezredforduló után az ebbe a kategóriába tartozó fiatalok száma az 1993-as 400.000 főről (1993) 2004-re meghaladta a 640.000 főt.

Kilátások

A dolgozat végére érve talán a legfontosabb kérdés, hogy a japán társadalom visszafogadja-e a fiatalokat NEET-ségük után? Nyolc hónapos, NEET-ekkel eltöltött tapasztalataimból kiindulva igazat adok Hiroshi Korokinak, aki szerint a japán fiatalok számára fontosabb, hogy védve legyenek elkülönülésük alatt, minthogy a társadalom befogadja őket. Fontos számukra, hogy feladják napi rutinjukat, és szokatlan dolgokkal találkozzanak, hogy emberségük felépüljön az elidegenedésből, amit éreztek a versenyközpontú, agyonkontrollált társadalomban, és hogy megtalálják az identitásukat, amit eddig a piacgazdaság és a társadalom kontrollált.⁴⁰ A japán kormány azért tünteti fel őket társadalmi zavarként, mert egyre jobban félnek attól a bürokraták, hogy a NEET jelenség olyan társadalmi feszültségekhez vezet, amelynek köszönhetően eluralkodik a társadalmi káosz, ami Japán jövője szempontjából beláthatatlan következményekkel járna.

A Külügyminisztérium 2005-ös riportja szerint, az ezredfordulót követően a kormány lépéseket tett a fiatalokat érintő foglalkoztatás-politika megváltoztatása érdekében. Először, 2003. júniusában elkészítették a Fiatalok Függetlenségének és Kihívásának Tervét. Az intézkedések a következők voltak: a fiatalok karrierjének követése az iskolától egészen a munkahelyig; segítségnyújtás álláskeresőknél, a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének fejlesztése; a fiatalok képességének fejlesztése és lehetőségek biztosítása a munkaválasztáshoz. Az iskolákban karrier-orientált oktatási programokat vezettek be, például az „állás-útlevelet”, ami engedélyezi a részvételt nem formális oktatási programokban (ami felér egy munkatapasztalattal). 2005-ben, az országban húsz helyen alakult meg az úgynevezett Fiatalok Függetlenségének Iskolája, olyan programként, amely támogatja olyan fiatalok függetlenségét, akik évek óta nem dolgoztak.

³⁹ Inui Akio: i. m. 246. o.

⁴⁰ Japan-EU Seminar on Youth: “Enhancing young people’s participation in society through nonformaleducation”. *Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA)*, London, 2005. november 23-24-25. 14. o.

2008. szeptemberében, az Egészségügyi Minisztérium azt tervezte, hogy megduplázza a NEET-ekkel foglalkozó centrumok, pszichiáterek, konzulensek számát, és megnöveli 25-ről 40-re azon iskolák számát, amelyek segítenek a NEET-eknek visszatérni a munkaerőpiacra. Naito szerint, a jelenlegi NEET-ekről szóló értekezések alátámasztják a róluk kialakult általános szemléletet. A japán társadalom hajlamos kivetni magából azokat az egyéneket, akik véleménye és értékrendje eltér a konzervatív normáktól, illetve azokat, akik nem követik az addig megszokott elvárásokat, szokásokat, normákat. Emiatt a NEET, mint terminológia olyan fiatalokat jelent, akik lelki betegek, ugyanúgy amint azt a hikikomori-knál láthattuk.⁴¹ Meglepő módon dolgozók is szenvednek lelki betegségektől. Egy tanulmányból, amit a Japán Termelékenység Központ készített, kiderült, hogy tavaly a 30-as éveikben járó fiatalok 61%-ánál tapasztaltak depresszióra, stresszre és a munkájukkal kapcsolatos lelki betegségekre utaló jeleket. Ez az arány 2002-ben 42% volt. „A foglalkoztatási rendszer átalakulása létbizonytalanságot eredményezett, ami miatt szorongóvá váltak az emberek. Így természetes, hogy problémáik vannak,” mondta Susumu Oda, a felmérést készítő pszichiáter.⁴²

Összegezve, a NEET-ekről kialakult negatív látásmód meglehetősen leegyszerűsített, ami nem veszi figyelembe a társadalmi struktúra és a munkaerőpiac hiányosságait. Ennek megerősítése érdekében szeretnék egy idézettel élni a „A magazin, ami nem mondja neked, hogy dolgozz!” című lapból. A cikk 2007. június 30-án, szombaton jelent meg Japán elveszett generációja címmel:

„Japán visszatért. A gazdaság évente 2%-kal növekszik, a vállalatok profitjai szárnyalnak, és a földárak emelkednek. Eközben a munkanélküliség 4%-os, annak köszönhetően, hogy a Japán Inc. újra alkalmazni kezdett végzős diákokat különféle állásajánlatokkal. Hirtelen a jövő újfent fényesnek tűnik az új generáció számára. Próbáld ezt elhittetni Sadaki Nehashi-val. A 31 éves szerződéses alkalmazott a Yamato Transport szállító cégnél harmadannyit keres egy hónapban, mint egy átlagos dolgozó Japánban. Ez előrelépés a 6 évvel ezelőtti belépéséhez képest, de még mindig nem elég ahhoz, hogy fenntartsa önállóan egy lakást, ami miatt a szülei egyszerű lakásában kénytelen élni Tokióban. »Az elvárásaimból vissza kellett vennem egy kicsit.« vallja be Nehashi, aki tenger-biológusként diplomázott 2000-ben.

»Ha vártam volna egy főállásra, valószínűleg még mindig csak várnék.« Ha a gazdasági mutatók javuló tendenciát mutatnak, hogy lehet az, hogy Nehashi-hoz hasonló japán fiatalok milliói kénytelenek beérni alkalmi munkával? Egy egész generációt érint a gazdaság stagnálása, ami 2003-ban kezdett enyhülni. Ebben az időszakban, a fiatalok szembesültek az „alkalmazás jégkorszakával”. Sokan beérték alkalmi munkával, remélve, hogy időközben megtalálják a kiutat egy főállás formájában. Így kerülve meg a

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/seminar0511.pdf>, internetről letöltve: 2008. november 26.

⁴¹ Tran Mariko: “Unable or Unwilling to Leave the Nest? An Analysis and Evaluation of Japanese Parasite Single Theories”. *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 2006. július 3.

<http://www.japanesestudies.org.uk/discussionpapers/2006/Tran.html>, internetről letöltve: 2008. április 9.

⁴² „Japan's Lost Generation”. *Hatarake to iwanai walking magazine*, 2007. június 30.

<http://hyogaki-sedai.jugem.jp/?eid=172>, internetről letöltve: 2008. április 13.

problémát, amit az a maradi foglalkoztatáspolitikája okoz, ami még mindig az élethosszig tartó foglalkoztatást méltányolja, és elítéli az állásváltoztatást.

Ezt a csoportot »elveszett« vagy »szenvédő« generációnak hívják. A Belügyminisztérium adatai szerint 3.3 millió 25 és 34 év közötti japán ember dolgozik alkalmi munkásként 10 éve. Ezek a fiatalok különböző, kevésbé elismert beosztásokban dolgoznak a hierarchiaközpontú Japánban. Ők azok, akik általában szerződéses alkalmazottak, alacsonyabb fizetéssel, mint a főállásúak, minimális biztonsággal és kevesebb juttatással. Ide tartoznak még a freeterek, vagy a sor végén kullogó NEET-ek is.⁴³

⁴³ Uo.